

BOQONNAA TOKKO

SIRNA DIMOOKIRAATAWAA

Kaayyoo Boqonnichaa :

Boqonnaa kana barattanii erga xumuranii booda ;

- Maalummaa sirna dimookiraatawaa ni himtu.
- Faayidaa dimookiraasii ni ibsitu.
- Mirgoota namummaa fi dimookiraasii sirna dimookiraatawaa keessatti kabajamuu qaban ni tarreessitu.
- Maalummaa garaagarummaa fi garaagarummaa waldandeessisanii akkamiin waliin jiraachuun akka dandaemu in hubatu.
- Maalummaa mootummaa federaalaa fi mootumoota naannoolee ni hubatu.
- Maalummaa hariiroo biyya alaa ni himtu.

Fakki 1.2. Maree dambii daree barnootaa

Fakkii 1.1 Irratti maaltu isinitti mul'ata? Daree keessatti maaltu akka taasifamaa jiru tilmaamaa.

Fakkii 1.2 Irratti maaltu isinitti muldhata? Galma keessatti maaltu raawwata? Mee tilmaamaa.

Jecha "Dimookiraasii" jedhu yeroo baay'ee dhaga'uu hin ooltan, yoo jecha dimookiraasii jedhu dhageessan yaada sammuu keessanitti dhufu ibsaa ?

1.1. Dimookiraasiin Maaliidha?

Fakkii 1.1. Filannoo muusee daree

Filannoo Muusee Daree

Obboo Margaan abdaree kutaa 5ffaa mana barnootaa Fiinote Xibabiiti. Manni barnootaa boqonnaaf cufamee erga banamee torban tokko ta'eera. Bariisaa Margaan bara darbe, Girmaachoon muusee daree ta'uun filaatamee akka ture barattootaa yaad-achiisuun "muuseen bara darbee, Girmaachoon,

bara kana itti haa fufuu moo muusee haarawa filachuu bar baaddu?" jechuun barattoota gaafate.

Barattoonni harki caalaan muusee haara filachuu akka barbaadan ibsan. Ta'ullee barattoonni muraasni, Girmaachoon muusee ta'ee akka itti fufu waan barbaadaniif, Girmaachoon akka dorgomu waliigaltee irra gahan.

Haala kanaan barattoonni kutaa 5ffaa barataa Girmaachoo, barataa Geetuu fi barattuu Alamituu dorgommiif dhiyeessan. Barataa Geetuun muusee akka ta'u barattoonni 15n yoo filatani, barataa Girmaachoo immoo barattoonni 12 sagalee kennaniif turan. Kan hafan, barattoonni 40 barattuu Alamituu filatan. Barattuu Alamituun sagalee caalmaan waan filamteef muusee kutaa 5ffaa taate. Barattoonni kutaa 5ffaa bara kanaaf hogganaa fi bakka bu'aa isaanii karaa dimookiraataawaa ta'een waan filataniif gammadaniiru.

Barattoonni mana barnootaa Fiinoote Xibabi kutaa 5ffaa, bakka nu buuti, nuuf hojjatti jedhanii barattuu Alamituu karaa dimookiraataawaa ta'een waan filataniif hiriyoota ishee galateeffatte. Barattoonni, "Dimokiraasii jechuun kana, abbaa aangoo taanee jirra." jechuun baay'ee gammadan.

Adeemsa dimookiraataawaa ta'een barataan muusee ofii filateen hogganamuun gaarii ta'uu hubatan. Muuseen filatantes, sirriitti yoo hin hojjenne, itti gaafatamummaa yoo hin baane, kan

biroo fooyya'aa filachuuf waliigaltee irra gahan. Muusen duraas, muusee haaraaf aangoo karaa nageenyaatiin kenne.

Gilgaala 1.

Gaaffilee armaan gadii deebisi

1. kan armaan olitti dubbistanii fi fakkii ilaaltan irratti hundaa'uun jecha "Dimookiraasii" jedhuuf hiika kennaa.
2. Deebii gaaffii lffaa irratti maalummaa dimookiraasiitiif kennitan, dubbisaan dura hiika kennitaniin walfakkaataa?
3. Barsiisaa Margaan, Girmaachoo muusee ta'ee akka itti fufu osoo godhee rakkoo qabaa? Irratti mari'adhaa.

Maalummaa dimookiraasii armaan gadiiti kenname dubbisuun deebii keessan wajjin madaalaa. Dimookiraasiin jecha **Giriikii** durii lama "Dimoo" fi Kraatios" jedhu irraa kan fudhatameedha.

"Dimoo" jechuun, Ummata biyya tokko keessa jiraatu yoo ta'u "kiraatoos" jechuun aangoo yookaan bulchiinsa jechuudha. Kana irraa ka'uun jechi "dimookiraasii" jedhu bulchiinsa ummataa yookaan bulchiinsa angoo harka ummataa jiru jechuudha.

Akka fakkii 1.1 irratti ilaaltanitti adeemsi barattoonni muusee ittiin filataniin, ummatillee, kan ittiin hogganamu fi ittiin bulu fedhiin filatu; kan filateen hogganamuu jechuu dandeenya.

Akkuma faakkii 1.2 irratti barattoonni mana barnootaa isaaniitti haala dimokiraatawaa ta'een seera ittiin bulmaataa isaanii irratti marii gochuun yaada fooyya'insa kennuun dammaqinaan akkuma hirmaatan ummanniilee dhimma isaa irratti murtee kennuuf ni hirmaata.

Walumaagalatti, sirna dimookraasii keessatti muusee yookaan hogganaa yoo filannu, namoonni dhimmi kun isaan ileallatu hundi walqixa hirmatu. Sirna dimookiraasii keessatti ummanni dhimmoota murtee hawaasaa barb-aadan irratti dammaqinaan hirmaata. Namoota filannoof dhiyaatan keessaa kan sagalee caalmaa argate musee yookaan hoogganaa ta'a.

Gilgaala 2

Gaaffilee armaan gadii deebisi

1. Mana barnootaa keessanitti muusee filachuu fi seera ittiin bulmaataa irratti mari'achuun ala adeemsa hojii dimookiraasii ittiin ibsaman jira? yoo jiraatee barreessi. Yoo hin jirree mana barnootaa keessan keessatti maal maaliin adeemsi dimookiraasii jiraachuu akka qabu ibsi.
2. Kutaa fi mana barnootaa keessan keessatti adeemsi dimookiraasii akka jiraatu gochuun bu'aa yookaan faayidaa inni qabu ibsi.

1.2. Maalummaa Mirgoota Namummaafi Mirgoota Dimookiraasii

1.2.1. Maalummaa Mirgoota Namummaa

- *Mirga namummaa jechuun maal jechuu akka ta'e hiika kee barreeffamaan kenni.*
- *Maalummaa mirgoota namummaa jecha keetiin waraaqaa irratti barreessi.*
- *Hiika mirga namummaa atii fi hiriyaan kee barreessitan wal bira qabaatii irratti mariyadhaa.*

Barattootaa, maalummaa mirga namummaa armaan gaditi dhihaate dubbisuun deebii keessan wajjin walbira qabuun ilaaluun walmadaalchisaa.

Mirga namummaa jechuun namni nama ta'uu qofaan mirga qabuudha. Fakkeenyaaf, mirga lubbuun jiraachuu fi nageenya qaamaa qabaachuun mirgoota namni kamiyyuu nama ta'uun qabudha.

Namni kamiyyuu mirga lubbuun jiraachuu qaba yoo jedhamu yakka cimaa seeraan tumame yoo raawwate malee mirgi lubbuun jiraachuu isaa hin sarbamu. Mirga nageenya qaamaa yoo jedhamu namni kamiyyuu miidhaa fi adabbii qaamaa seeraan alaa (garmalee) irraa eegamuuf mirga qaba jechuudha.

1.2.2. Maalummaa Mirgoota Dimookiraasii

Fakkii .1.3 Hundeeffama Gumii

Fakkii irratti kan mul`atu, barattoonni mirgoota dimookiraasii isaanii keessaa tokko yoo hojirra oolcha niidha.

- *Mirga dimookraasii fakkii irratti argitan kun isa kam akka ta'e himaa.*
- *yaada kana irraa ka'uun maalummaa mirgoota dimookraasii ibsaa.*
- *Yaada fakkii irraa hubattan irraa ka'uun dimookiraasiin maal akka ta'e hubattanii? Hangam akka hubattan yookaan isinii gale mirkaneessuuf yaadannoo armaan gadii siriitti dubbisaa.*

Mirga dimookiraasii jechuun, sirna dimookiraasii keessatti namni dhuunfaas ta'e hawaasni miseensa sirnichaa ta'uu isaaniitiin mirga seeraan kennamuufiidha. Mirgi dimookraasii sirna dimookraasii keessatti kan eegamuu fi kabajamuu qabu hedduudha. Fakkeenyaaf, mirgi waldaan gurma'uu mirga dimookraasii keessaa isa tokkodha. Namni sirna dimookiraasii keessatti mirga waldaan gurma'uu qaba . Haala kanneen barattoonni mana barnootaa

isaanii keessatti gumii adda addaa ijaaruu fi gumii adda addaa keessatti hirmaa chuuf mirga qabu. Barattoonni, mirga dimookiraasiitti fayyadamuun yeroo gumii ijaarratanii fi gurmaa`an seera mana barnootaa kabajuutu isaan irraa eegama. Barattoonni gumiiwwan kee ssatti yeroo hirmaatan mirga hawaasa mana barnootaa kabajuu fi nageenya barattoota biroo eguuf dirqama qabu.

Jechi Mirga jedhuu of keessaa dirqama qaba. Mirgi ofiisaa (qofaa isaatti) guutuu miti. Bakka mirgi jiru hundaa dirqamnillee ni jiraata. Mirga yoo jennu dirqamaa fi itti gaafatamummaa namoonni qaban of keessaa qaba.

Kanaafuu, namni kamiyyuu yeroo mirga isaatti faayadamu haala mirga nama biroo irratti miidhaa hin qaqqabsiifneen ta'ee, dirqamni mirga namoota biroo kabajuun akka irra jirus dagachuu hin qabu.

Gilgaala 3

Gaaffilee armaan gadii deebisi

1. **Maalummaa mirgoota namummaa gabaabinaan fakkeenya kennuun ibsi.**
2. **Maalummaa mirgoota dimookiraasii fakkeenya kennuun gabaabsii ibsi.**

1.3. Garaagarummaa

1.3.1. Daree fi Mana Barnootaa

Keessatti Garaagarummaa

Barattoota Giddutti Mul`atu

Fakkii 1.4. Barattoota yeroo Boqonnaa waliin taphatan

- *Fakki 1.4 sirriitti ilaali. Barataa cinaa kee jiru wajjin ta'uun garaagarummaa barattoota mana barnootaa keessan keessatti mula'tuu tarreessaa.*
- *Ofii keessan waan wal isin fakkeessanii fi adda isin taasisan shan shan barreessaa.*
- *Marii keessan irratti hunda'uun garaagarummaan maal akka ta'ee fi waa'ee garaagarummaa kan hubattan ibsaa.*

Dubbisa armaan gaditti dhiyaate dubbisuun maalummaa isin garaagarummaaf kennitan wajjin walbiratti xinxalaa.

Garaagarummaa jechuun bifaan, amantiin, umriin, saalaan, hojjaadhaan (dheerinaan yookaan gabaabinaan), dandeettii fi kkf wantoota uumama nama tokkoo kan biroo irraa adda godhan jechuudha. Tokkoon tokkoon keenya namoota biroo wajjin wantoota baay'eetiin walfakkeenya akkuma

qabnu waantoota adda nu taasisanis ni jiru.

Dhimmi ijooon, waantoota adda adda nu taasisan irra waantoonni wal nu fakkeessan heddu ta'uu isaanii hubachuudha. Dhimmi inni guddaan garaagarummaan jiraachuun isaa kan hin hafnee fi barbaachisaa ta'uu isa hubachuudha.

Garaagarummaan jiraachuun isaas jireenya keenya daran gammachisaa miidhagaa fi gaarii akka ta'u kan godhu ta'uu isaati.

1.3.2. Garaagarummaa

Waldandeessisa nii

Nageenyaan waliin Jiraachuu

- *Hiriyoota keessan yookaan obbolaan keessan wajjin tapha yookaan hasaawa keessatti waliigaluu dhabuun yeroo wallolitan yookaan waldhabdan yaadadha.*
- *Hiriyoota si bira jiranitti waan si mudate himi. Sabaabii walitti bu'iinsa yookaan walloluu keessanii fi yeroo lolaa maaltu akka uumame gabaabsii itti himi.*

Ergibee fi Faaxoo`

Ergibee fi Faaxoon hiriyoota baay'ee waljaalataniidha. Maatiin `Ergibee` qonnaan bultoota yoo ta'an maatiin `Faaxoo` immoo daldaaltota. `Ergibee fi Faaxoo`n yeroo boqonnaa isaanii hunda dhimmoota adda addaa kaasuu irratti mari'atu. Yeroo tokko tokko walmormu. Garuu guyyaa tokkolle garaagarummaa yaadaa irratti wallolanii hin beekan.

Yoo danda'an waliigaluu yoo ta'uu baate immoo garaagarummaa walii-kabajuun gargara ba'u. Mormii isaanii karaa nageenyaatiin xumuru. Gaafa tokko garuu ,`Ergibee fi Faaxoo` wanti addaa tokko isaan qunname. Qotee bulaa fi daldaalaa kees saa kamtu irra biyya fayyadaa? jechuun mormii eegalan. Ergibeen "qotee bulaatu caala" yoo jettu Faaxoon" immoo daldaalatu caala" jette. Lachuu mormii isaanii keessatti amala addaa mul'isu ture . Sagalee ol kaasuun walitti wacu ture.

Akkuma argan dubbachuu malee wal dhageeffachuun waan hin jirreef walii galuu hin dandeenye. Mormii yeroo dheeraan booda dhimmichi maal akka ta'e fi haala keessa turan dinqisii-fachuun maaltu nu tuqee? maal tanee? jechuun of gaafatan. Wal dhageeffachuu dhabuun sababii mormii isaani akka ta'e hubatan. Waliigaluu kan dadhabaniif maatiin Ergibee qonnaan bulaa waan ta'anif qotee bulaan akka caalu waan barbaaddef. Akkasumas, Faaxoon maatii daldalaa taatee waan daldalaaf looguudhaaf dhaabbatteef ta'uu hubatan. Gochi isaanii akka sirrii hin taane amananii waan raawwanitti gaddan.

Xumura irratti garaagarummaa dhisuun qotee bulaa fi daldaalaan walqixxee akka misooma biyyaatiif fayyadan walii galan. Qotee bulaan daldalaa malee, daldalaan qotee bulaa malee, hojiin isaanii bu'a qabeessa ta'uuf akka

rakkisu hubatan. Yeroon boqonnaa xumuramu bilbilamnaa Ergibee fi Faaxoon bakka taa'anii ka'anii walqabataniin gara daree deeman.

Gilgaala 4

Dubbisa armaan oliirratti hundaa'uun gaaffilee kennaman deebisi

1. Ergibee fi Faaxoon falmii isaanii keessatti maaliif wal dhageeffachuu irra waliitti wacan?
2. Garaagarummaa keessatti waldanda'uun nageenyaan wajjin jiraachuuf faay'idaa maaliif qaba?
3. Gochaaf seenaa Ergibee fi Faaxoo kan irraa barumsa maal argattan?

Garaagarummaa keessatti waldanda'anii nageenyaan wajjin jiraachuuf waantoota barbaachisan keessaa inni ijoon obsaan wal dhageeffachuudha. Waa'ee dhimma kanaa ilaalchisee barreeffama armaan gadii sirriitti dubbisuun xumura irratti hojii gareen kenname hojjedhaa.

Namoonni waantoota hedduu uumaan ittiin walirraa gargar ta'an akka qaban hubanneera. Garaagarummaa kana irraa ka'uun ilaalcha, yaadaa fi amantii mataa isaanii qabu jechuudha.

Garaagarummaa yaadaa fi ilaalchaa jiraachuun immoo namni kamiyy-uu yaadni kiyayaa fi kan ani jedhe qofaatu sirriidha,kan biraa immoo dogoggora jechuu hin danda'u.Yoo kun ta'e, walitti bu'iinsi fi jeequmsa ni uumama.

Kanaafuu, walitti bu'iinsi akka hin uumamne waldanda'uun nageenyaa fi

obsaan waldhageeffachuun bayy`ee barbaachisaadha. Obsaan garaagarummaa fudhachuun waldanda'uun, nageenyaan jiraachuuf gargaara. Obsa qabaachuun garaagarummaa; bifaa, amantii, dandeettii fi kkf jiraatullee fedhii namootaa hubachuu fi kabajaan walgargaaraa wajjin jireenyaaf fayyada.

Garaagarummaa jiru kabajuudhaan waldanda`anii nageenyaan wajjin jiraachuun jechuun amantiin, yaadaan, bifaan, sanyii fi kkf adda adda kan ta'e nama kamiyyuu mirga isaa kabajuu fi kabajaa dhuunfaa isaallee eeguudha. Garaagarummaa dhala namaa akka qabeenya olaanaatti fudhachuun dinqisiifachuu, mirga dhala namaa hundaa aadaa, amantiin, sanyii kkf faayidaa gaarii qabaachuu amanee fudhachuudha. Kana gochuu danda'uun immoo garaagarummaan uumamaa dhala namaa akkuma jirutti ta'ee nageenyaa fi jaalalaan akka wajjin jiraataniif fayyada.

Gilgaala 5

Gaaffilee armaan gadii dalagaa.

1. Maatii yookaan ollaa gidduutti garaagarummaa obsaan fudhachuun nageenyaan wajjin jiraachuun dhabamee walitti bu'insi haala itti uumame fi walitti bu'insaa kanaaf furmaata kenname kan of keessaa qabu maatii keessan gaafachuun barreeffama fuula tokko hin caalleen dhiheessaa.
2. Gocha kana irraa maal akka barattan gabaabsaa ibsaa.

1.4. Sirna Mootummaa Itoophiyaa

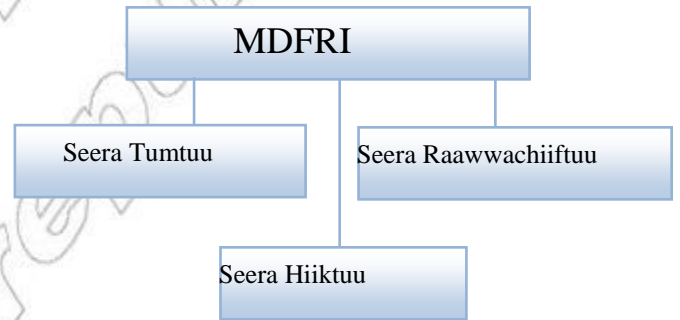
1.4.1. Maalummaa fi

Bdrbaachisummaa

Mootumma Dimookiraatawaa

Fakkii 1.5. Buufata filannoo Ganda

Fakkii 1.6. Caaseffama Mootummaa DFRI

- *Fakkiin 1.5. kan mul'isu namoota maal godhaniidha.?*
- *Fakkiin 1.6. maal agarsiisa?*
- *Jecha mootummaa jedhu yoo dhageessu yaadni sammuutti si dhufu maal akka ta'e ibsi.*

Sirni mootummaa dimookiraatawaa sirna ummanni bilisaan yaada isaa itti ibsatuu fi bulchiinsa keessatti hirmaatuudha. Hooggansa mootummaa dimookiraatawaa keessatti ummanni ol'aantummaadhaan filuu fi filatamuu keessatti ni hirmaata, ni murteessas.

Kana malees, ummanni dhimmoota adda addaa keessatti hirmaata. Fakkeenyaaf misooma naannoo.

Mootummaan dimookiraatawaa sirna mootummaa ummanni qooda keessatti fudhatu waan ta'eef bu'aa hedduu qaba. Bu'aa kanneen keessaa ijoon kanneen armaan gadiiti tuqamaniidha.

- Mirgootaa fi faayidaa ummataa karaa sirrii ta'een egsisa.
- Bulchiinsa gaarii mirkaneessa.
- Ummanni nageenyaa fi tasgabbiin hojjetaa akka jiraatu taasisa.
- Haala kanaan misooma biyyaa saffisiisa.

Gilgaala 6

Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adhaa

1. Mootummaa dimokraatawaa jechuun maal jechuudha?
2. Faayidaa mootummaa dimookiraatawaa tarreessaa?

1.4.2. Maalummaa Mootummaa Federaalawaa

- *Jecha federaala jedhu yeroo baay'ee ni dhageessu. Maal jechuus akka ta'e beektuu? Mee jecha federaala jedhu yoo dhageesse yaada sammutti si dhufu waraaqaa irratti barreessi.*
- *Yaada waraaqaa irratti barreessite kana hiriyoota kee si cinaa jiran wajjin walitti agarsiisa.*
- *Hangam hiika walfakkaatuu fi adda ta'e akka qabu irratti mari'adhaa.*

Federaala jechuun, sirna mootum-mootni ofiin of bulchan gamtaadhaan waliin jiraataniidha. Caasaa mootum-maa federaalawaa keessaa mootum-maa jiddu galeessaa fi mootummoota naannooleetu jiraata. Fakkeenyaaf, mootummaan federaalawaa dimookiraatawaa rippubliika Itoophiyaa motummoota naannoolee sagal (9) mis-eensummaan ofkeessatti qabata.

Sirna mootummaa federaalawaa keessatti caassaa bulchiinsa aangoo mootummaa giddu galeessaa fi mootummaa naannoolee heeraan adda bahee ta'eera. Mootummaan giddu galeessaa maqaa mootummaa federaala jedhuu yoo qabatu aangoo seeraan kennameefii ala dhimma mootummoota naannoo keessa hin galu. Mootummoonni naannoolee aangoo seeraan kennameefii ala dhimma mootummaa giddu galeessaa keessa hin seenan yookaan hin galan.

Gilgaala 7

Gaaffilee armaan gadii deebisi.

1. Jecha Federaala jedhuuf hiika isin kennitanii fi kan dubbisa keessatti kenname hangam akka walitti dhihaatu ilaalaa .
2. Mootummaan federaalaa sirna mootum-maa akkamiiti ?

1.4.3. Maalummaa Mootummoota Naannoolee

Furtuu
Daangaa Biyyaa
Daangaa Naannoolee
Daangaa Zoonii

Naannoo
1. Tigraay
2. Affaar
3. Amaaraa
4. Oromiyaa
5. Somaalii
6. Beneshaangul
7. Ummattoota Kibbaa
8. Haraarii
9. Gambeellaa
10. Bul/Mag/ Finfinnee
11. Bul/Mag/ D/ Daawwaa

Magaalaa
Maqalee
Samaraa
Baahir Daar
Finfinnee
Jijjigaa
Asoosaa
Awaasaa
Harar
Gambeellaa
Finfinnee
D/ Daawwaa

Mootummaa Naannoolee Itoophiyaa fi Magaalota isaanii

Fakkii 1.7. kaartaa Itoophiyaa

- *Itoophiyaan naannoolee meeqa qabdi? Maqaa isaanii tarreessi.*
- *Mootummaa naannoo jechuun maal jechuudha?*

Gurmaa`inni mootummoota naannoo mootummaa federaalatti aanuun caasaa gurma'ina ol'aanadha. Naannooleen qubannaa ummataa, afaan, eenyummaa fi fedhii irratti hunda'uun ijaaramu. Haaluma kanaan Itoophiyaan yeroo ammaa mootummaa naannoolee 9 (sagal) qabdi. Isaanis kanneen armaan gadii ta'u.

1. Mootummaa Naannoo Tigraayii
2. Mootummaa Naannoo Affaar
3. Mootummaa Naannoo Amaaraa
4. Mootummaa Naannoo Oromiyaa
5. Mootummaa Naannoo Sumaalee
6. Mootummaa Naannoo Beeniishaangul Gumuz

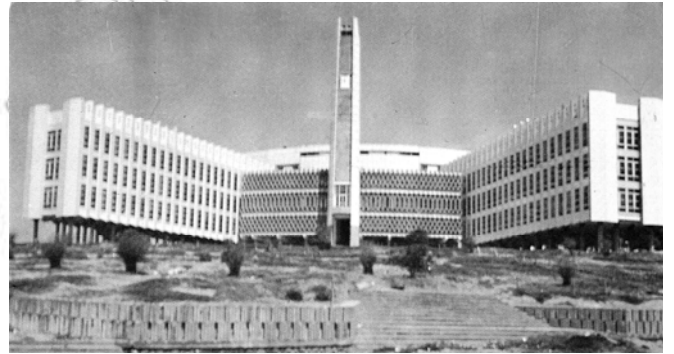
7. Mootummaa Naannoo saboota, sablammoota fi Ummattoota Kibbaa
8. Mootummaa Naannoo Gambeellaa
9. Mootummaan Naannoo Haraarii

Gilgaala 8

Gaaffilee armaan gadii deebisi.

1. Mootummaa naannoo jechuun maal jechuudha ?
2. Naannoo ati keessa jirattuu fi naannoo ollaa keetii lama barreessi.

1.4.4. Maalummaa Bulchiinsa Magaalaa

Fakkii 1.8. Wajjira Bulchiinsa Magaalaa Finfinnee

- *Bulchiinsa magaalaa jechuun maal jechuudha ?*

Akkuma mootummaa naannoolee magaaloonni Finfinnee fi Dirree Dawaa bulchiinsa mataa isaanii qabu. Itti waamamni isaanii mootummaa federaalawaatiif. Magaaloonni lamaan kun kan ittiin bulan **bulchiinsa Magaalaa** jedhamuun beekama.

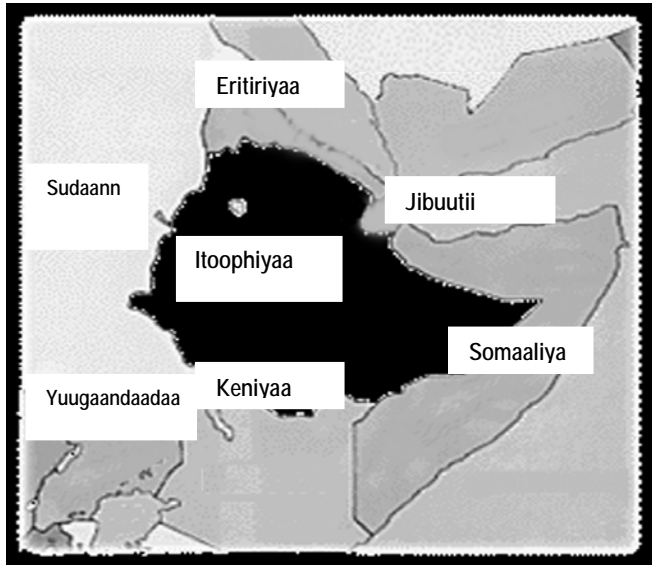
Gilgaala 9

Gaaffilee armaan gadii deebisi.

1. Magaalonni lamaan ofiin of bulchan eenyu fa'a?

1.5. Hariiroo Biyya Alaa

1.5.1. Maalummaa Hariiroo Biyya Alaa fi Imaammata Biyya Alaa

Fakkii 1.9. Itoophiyaa fi biyyoota ollaa.

- Kaartaa irratti kan mul'atan maqaa biyyoota ollaa Itoophiyaa tarreessaa.
- Itoophiyaan biyyoota ollaa wajjin maal maal fa'aan walitti dhufeenya qabdi ? Gareen irratti mari'adhaa.
- Itti aansuun hariiroo biyya alaa jechuun maal akka ta'e ibsaa.

Hariiroo Biyya alaa jechuun, walitti dhufeenya biyyi tokko biyyoota biroo wajjin dhimmoota akka siyaasaa, dinagdee fi kkf irratti walitti hidhamaa fi wal gargaarsa taasisu jechuudha.

Imaammata hariiroo biyya alaa jechuun, qajeelfama waliigalaa biyyi tokko hariiroo biyyoota biroo wajjin taasiftu maal fakkaachuu akka qabu kan agarsiisudha.

Haaluma kanaan imaamanni hariiroo biyya alaa Itoophiyaa, biyyattiin biyyoota biroo wajjin nageenyaan wal kabajuun fi ollummaa gaarii uumuun waliigalteen walii wajjin jjiraachuu irratti hundaayedha.

Gilgaala 10

Gaaffilee armaan gadii irratti mari'adhaa.

1. Hariiroo Biyya alaa jechuun maal jechuuha?
2. Imaamanni hariiroo biyya alaa Itoophiyaa maalidha?

Xumura Boqonnaa

Sirni aangoo yookaan hoggansi bulchiisaa kan uummataa kan ta'e dimookiraasii jedhama. Bulchiinsi dimookiraasii bakka jirutti ummanni dhimma isa ilaalu irratti dammaqinaan hirmaata. Mirga namummaa, jechuun mirga namni nama waan ta'eef qofa argachuu qabuudha. Fakkeenyaaf, lubbuun jiraachuun mirga namummaa keessaa isa tokkodha.

Mirgi dimookiraasii immoo, sirna dimookiraasii keessatti namoonni dhuunfaas ta'ee, ummanni biyya sanaa miseensa sirnichaa ta'u isaaniif kan seeraan tumamee lammiileef kennamudha. Fakeenyaaf, mirgi gurmaa'uu mirgoota dimookiraasii keessaa tokkoodha. Namni kamiyyuu mirga ofiitti fayyadamuuf dirqama bahuu akka qabu sirriitti beekuu fi raawwachuus qaba.

Garaagarummaan bifaan, amantiin, umriin, saalaan, dandeettiin yookaan waantoota biroon namni tokko isa kaan irraa adda kan itti ta'u jechuudha. Garaagarummaan uumamaan kan jira- atuu fi barbachisaas kan ta'eedha. Namoonni kana irraa kaa'uun yaadaa fi amanti mataa ofi qabu. Kanaafuu, garaagarummaan jiraachuu isaa amanuun fudhachuu waldanda'anii nageenyaan wajjin jiraachuun barbaachisaadha. Obsa qabachuun fedhii walii waliif hubachuun walgargaraanii wajjin jiraachuuf fayyada. Garaagarummaa kabajaan fudhachuun, waldanda'uun nageenyaan waliin jiraachuun, amanti, bifa sanyii fi kkf nama nuun adda ta'e kamiyyuu kabjuu fi ulfina isaa eegudha.

Mootummaa dimookiraatawaa jechuun, sirna bulchiinsa mootummaa ummanni dhimmoota hunda keessatti qooda fudhatudha. Mootummaa dimookiraatawaan mirga fi faayidaa ummataa karaa seera qabeessaan eegsisa. Bulchiisa gaarii mirkaneessa. Ummanni nageenyaa fi tasgabbiin wajjin hojjetee akka jiraatu dandeessisa.

Federaala jechuun, sirna mootummaa, mootummoonni ofiin of bulchaan gamtaadhaan itti waliin jiraatanidha.

Naannooleen, kan hundeeffaman haala qubannaa ummataa, afaanii, eenyummaa fi fedhii irratti hundaa'uudhaan. Haaluma kanaan, Itoophiyaan yeroo ammaa mootummoota naannoo sagalii fi bulchiinsa magaalotaa lama qabdi.

Hariiroo Biyya alaa jechuun, walitti dhuufeenya biyyi tokko biyyoota biroo wajjin dhimmoota adda addaa irratti qabdudha. Haariiroon biyyoota alaa kan fedhii adda addaa irratti hundaa'ee walitti hidhama, michuummaa biyyoota gidduutti uumamudha. Imaammanni Biyya alaa immoo qajeelfama bu'uuraa kan biyyi tokko irratti hundooftee hariiroo biyyoota alaa wajjin adeemsiftudha. Haaluma kanaan, imaammanni biyya alaa Itoophiyaa biyyootaa biroo wajjin nageenyaa fi walkabajuun ollummaa gaarii fi waliigaluudhan wajjin jiraachuu irratti kan hundaa'edha.

Jechoota Ijoo

Dimookiraasii: Bulchiinsa ummataa

Aangoo: Waan tokko raawwachuuf mirgaa fi eeyyama seeraa qabaachuu.

Mirga: Dhalli namaa eegumsa seeraan godhamuuf irratti hundaa'ee bu'aa yookaan fedhii isaa ibsachuuf kan itti fayyaddamudha.

Mirga Namummaa: Mirga namni hundi nama ta'uu isaatiin argachuu qabudha.

Mirga Dimookiraasii: Mirga sirna dimookiraasii keessatti nama dhuunfaas ta'e ummataaf seeraan(mootummaan) kennamudha.

Federaala: Sirna mootummoonni naannolee adda addaa ofiin of bulchaa gamtaan keessa jiraataniidha.

Bulchiinsa: Qaama bakka bu'ummaa ummataa fudhatee biyya hogganudha

Hariiroo Biyyaa Alaa: Walitti dhuufenyi biyyi tokko biyyoota biroo wajjin dhimma adda addaa irratti (dinagdee siyaasaa fi kkf) qabdudha.

Imaammata Alaa: Qajeelfama bu'uuraa biyyi tokko biyya biroo wajjin hariiroo uumuuf irratti hundooftudha.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished

Gaaffilee keessa Deebii

I. Himoota armaan gadii duubbisuun sirrii kan ta'e dhugaa sirrii kan hin ta'in soba jechuun deebisi.

- _____ 1. Aangoo yookaan hoggansi dimookiraasii sirna bulchiinsa ummataati .
- _____ 2. Sirna dimookiraasii keessatti ummanni dhimmi isa ilaalu yoo murtaa'u irratti hirmaachuu qaba.
- _____ 3. Mirgi dimookiraasii namoonni nama ta'uu qofaaf mirga argataniidha.
- _____ 4. Mirgi namummaa namoonni dhuunfaa fi ummanni waan seera dimookiraasiin kan qabachuu yookaan aragchuu qabanidha.
- _____ 5. Garaagarummaan bifaa, amantii fi dandeettiin walfakkachuu dhabuudha.

II. Yaada roga "A" jala jiran wajjin kan deemu roga "B" jalaa filachuun firoomsi

A

B

_____ 1. Garaagarummaan jiraatullee fedhii namootaa hubachuun kabajuu	A. Dimookiraasii
_____ 2. Hoggansa ummanni hundi keessatti qooda fudhatuu fi hirmaatu.	B. Hariiroo Biyya alaa
_____ 3. Hariiroo biyyi tokko biyyoota biroo wajjin dhimma adda addaa irratti uummatu.	C. Federaala
_____ 4. Aangoo ummataa bakka bu'ummaan fudhatee qaama biyya bulchu	D. Waldanda'uu
	E. Mootummaa

III. Himoota armaan gadii dubbisuun bakka duuwwaa jecha yookaan hima sirrii ta'een guutaa

1. Garaagarummaa obsaan fudhachuun namoota biroo wajjin nageenyaan jiraachuuf baay'ee kan nu barbaachisu _____ dha.
2. Mootummoonni ofiin of bulchan garaagaraa gamtaa uumuun sirni bulchiinsaa uuman _____ jedhama.
3. Dhalli namaa eegumsa seeraan godhamuuf irratti hundaa'ee bu'aa fi fedhii isaa ibsachuuf jechi itti fayyadamnu _____ jedhamuun beekama .

IV. Gaaffiilee armaan gadii duubbisuun deebii sirrii ta'e filadhaa.

1. Itti waamamni ishee mootummaa federaalaaf taatee magalaan ofiin of bulchitu kami?

A. Baahir Daar	C. Maqalee
B. Dirree Dawaa	D. Deebiin hin keenamne

2. Magaalaa aangoo ofiin of bulchuu kan qabduu fi teessoo bulchiinsa mootummaa federaalawaa kan taate kami?
- A. Finfinnee
B. Dirree Dawaa
C. Maqalee
D. Baahir Daar
3. Mallattoo sirna dimookiraasii kan ta'e kami?
- A. Mirgoonni dhala namaa kabajamuu
B. Mirgoonni dimookiraasii kababjamuu
C. Waldanda'uu, waldhageeffachuu fi walkabajuun wajjin jirachuu
D. hunduu deebiidha.
4. Mul'istuu mootummaa dimookiraatawaa kan hin ta'in kami?
- A. Hoggantoonni ummataa fultamaniidha.
B. Hoggantoonni humnaan aangoo kan qabaataniidha.
C. Ummanni dhimma biyyaa irratti dammaqinaan hirmaata.
D. Deebiin hin kennamne
5. Nageenyaa fi jaalalaan wajjin jiraachuuf kan fayyadu isaa kami ?
- A. Garaagarumma akka qabeenyaatti fudhachuu, dinqisiiffachuu.
B. Faaida qabeessummaa aadaa , amaantii, sanyii dhala namaa fi kkf amanuu.
C. Aadaan, amantii sanyiin garee tokko kan biroo irra gaarii akka ta'e amanu.
D. A fi B

IV. Gaaffilee armaan gadiif deebii gabaaba kennaa

1. Maalummaa dimookiraasii ibsaa
2. Mirgoota sirna dimookiraasii keessatti kabjamuu qaban tarreessaa.